

Türkiye'de Özel Diller

Nurettin Demir
Başkent Üniversitesi

Giriş:

Aşağıda Türkiye'de özel diller araştırmaları kısaca ele alınacaktır. Basitçe üçüncü kişilerden belli şeyleri gizlemek amacıyla kullanılan her çeşit dil türü diye tarif edebileceğimiz özel dillerin Türk Dünyasındaki tezahürleri 19. yüzyıldan beri çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır. Çalışmamız çerçevesinde Türk Dünyasında kullanılan özel dillerin hepsinden söz edilmeyecek, Türkiye Türkçesinin üst dil olarak konuşulduğu Türkiye ve Kıbrıs'ta tespit edilen özel diller üzerinde durulacaktır. Doğu Türkistan'da yaşayan küçük bir grup olan Abdalların (Eynular) ve dilleriyle ilgili çok ayrıntılı bir çalışma vardır (Landstätter ve Tietze 1994, ayrıca Bakker'in tanıtmasına 1994 bkz.). Adı geçen grubun dili Türkolojide en iyi araştırılmış özel dil durumundadır. Söz konusu yayında Abdalların dilleriyle Türk Dünyasının diğer ilgili o zamana kadar yapılan çalışmaları da özetlenmiştir.

Türkiye dışında kalan özel dillerle ilgili çalışmalar daha çok yabancı bilim adamlarına borçluyuz. Buna karşılık Türkiye'deki özel dillerle ilgili çalışmalar aşağıda da görüleceği gibi daha çok Türkiyeli bilim adamlarınca ele alınmıştır. Bildiğim kadarıyla geçen yüzyıllarda kullanılmış olan özel dillerle ilgili bir çalışma yoktur. Bu yüzden bu yüzyıllarda olabilecek özel dilleri hakkında bu yazı çerçevesinde bir şey söyleyecek durumda değiliz.

Bizi ilgilendiren alandaki özel dillerin tarihi ağız araştırmaları ve böylece Türk diyalektolojisinin önemli ismi Ahmet Caferoğlu ile sıkı sıkıya bağlıdır. Çünkü Caferoğlu şimdiye kadar Anadolu ağızlarından ve bu arada özel dillerden de en fazla malzeme toplayan araştırmacıdır. o, ağız araştırmalarıyla ilgili derleme çalışmaları sırasında zaman zaman Anadolu'daki gizli diller veya meslek argolarından da malzeme kaydetmiş, bunları yayımlamış ve kısmen de incelemiştir. Daha sonra yayımlanan az sayıdaki araştırmada ya Caferoğlu'nun malzemesi kullanılmış ya da onun çalışmaları örnek alınmıştır. Bu yüzden bu yazının ağırlık noktasını Caferoğlu'nun çalışmalarının oluşturması konunun tabiatında olan bir durumdur.

Argo, Meslek Dili, Esnaf Dili, Sosyal dil, Gizli Dil

Caferoğlu'nun araştırmalarına kadar genel Türkçede görülen Argo malzemesi derlenmiştir (bkz. Aktunç 1990; Bayrı 1934; Develü 1937, 1941; Steinherr 1932). Toplumun kıyısında kalan ve bu yüzden özel sebeplerle bazı hususları toplumun geri kalanından gizleme gereği duyan halk tabakasının argosu veya gizli dilleri ise pek ilgi görmemiştir. İlk defa Caferoğlu özellikle kimi mesleki sırları gizlemeye yarayan ve bu yönüyle genel olarak kullanılan argodan farklı olan dil türlerini inceleme cesareti göstermiştir. Bu gibi dil türlerine araştırmalarda fazla teorik bir açıklamaya gidilmeden argo, özel dil, sosyal dil, meslek dili, gizli dil, ihtiyaç dili gibi terimle kullanılmıştır. Caferoğlu teorik açıklamaları ile (1943, 1952, 1954) incelenen özel dillerden hareketle bu terimlerin hepsiyle aslında iki farklı dil

türünün kastedildiğini söyleyebiliriz: Meslek argosu ve gizli diller. Ancak aşağıda da görüleceği gibi araştırmalarda bu ikisi arasında her hangi bir ayırım yapılmaz.

Caferoğlu'nun özel dillerle ilgili araştırmalarının önemli bir bölümü *meslek argosu* ile ilgilidir. Bunlar dilbilgisi özellikleri olarak Türkçenin dilbilgisi imkanlarından faydalanırlar, ancak yabancı birisinin anlayamayacağı bir kelime hazine sahiptirler. Böylece bu dil üçüncü kişilerin anlaması arzu edilmeyen mesleki sırları gizlemek için kullanılabilir. Bu rüe özelliği belli bir halk tabakasının çevredeki genel dilin kimi özelliklerini, dışardan birisinin anlayamayacağı kadar değiştirmesi sonucu ortaya çıkarlar. Ayrıca çevredeki ağızlardan veya başka dillerden de kelimeler alınabilir. Gramer yapıları konuşulan genel dilden farklı değildir; bu yönleriyle bağımsız bir dilin özelliklerine sahip değildirler. Genel olarak kullanılan argodan unsurlara sahip olabilirler, ancak gelişmeleri açısından onlardan daha ileridirler. Bu gibi dillerdeki gelişmeler genel dilde veya çevrede konuşulan ağızlarda görülen değişiklikleri takip ederler. Genel dil veya çevredeki ağızlarda geçerli ses kuralları ve kelime türetme veya çekim yolları bunlar için de geçerlidir. Ancak genel dilde karşılaşılmayan konuşanların ihtiyaçlarına göre ortaya çıkmış az sayıda kelime veya kavrama sahip olabilirler. Yabancı dillerden fazlaca kelime alabilirler veya genel dilde görülmeyen morfolojik özellikler geliştirebilirler. Bunların çoğu çok küçük bir grup içerisinde kullanılır ve genel dile hemen hemen hiç bir etkide bulunmazlar. Çok azı genel dile de girebilir ve zamanla izlerini kaybettirir (Caferoğlu 1943, XIV).

Özel dillerin ikinci türünü, gerek dilbilgisi gerekse kelime hazinesine göre çevrede konuşulan genel dilden ayrılan *gizli diller* oluşturur. Gizli dillerin ne gramer yapısı ne de kelime hazinesi yabancı birisi tarafından anlaşılabilir. Meslek dillerinden farklı olarak dilsel malzeme ve potansiyel açısından bağımsız bir dilin özelliklerine sahiptirler. Az sayıda ek dışında genel dilden alınmış hemen hemen hiçbir şeye rastlanmaz. Hatta genel dilden doğrudan alınmış ifadelerden bile kaçınılır. Bağımsız her hangi bir dilde olduğu gibi söylenmek istenen her şey bir cümle olarak ifade edilebilir. Gizli dil, sade bir şeyi gizlemek amacıyla değil, bir grubun hayatının belli bir alanını, düşüncelerini kısaca bir boyun bütün dilsel hayat alanını gizlemeye yarar. Her ne kadar böyle dillerin kelime hazinesi çok küçüktür. Her kelime bir kaç anlama gelebilir. Genel dilden hiç bir şey alınmamasına dikkat edilir. Konuşanları bu dilleri kendi grupları ve bölgeleri dışında ele vermememeye dikkat ederler (Caferoğlu 1943, XIX).

Kalaycı Dili

1939 yılına Caferoğlu Burdur'da alan araştırmaları sırasında Halil isimli bir şahıstan kalaycıların kendilerine has bir dilleri olduğunu işitir. Bu mesleği devam ettiren yaşlılar arasındaki araştırmaları daha o zaman artık yok olmak üzere olan bu mesleği icra edenlerin ayrı bir dilleri olduğunu gösterir ve böylece Caferoğlu kaynak kişiden işittiklerinin doğruluğuna inanır. Bunun üzerine daha önce kalaycı çırağı olarak çalışmış olan bu şahıstan adı geçen meslek diline ait toplam altı kısa cümle tespit eder ve bunların doğruluğunu yaşlı kalaycılarla kontrol eder. Bu arada Caferoğlu münferit kelime ve deyimler de tespit etmeye çalışır. Derlediği malzemeyi bir sözlükle birlikte 1943 yılındaki ağız derlemelerinin 6. bölümü olarak yayımlar. Bu meslek argosunun Burdur'a komşu şehir Isparta'da da olabileceği yönündeki tahmini bütün çabalarına rağmen doğrulanması bir tarafa, bu özel dilin orada adının dahi bilinmediğini belirler. Bunun üzerine Caferoğlu

kalaycı argosunun o zamana kadar Burdur dışına yayılmadığı kanaatine varır. Ancak daha sonra benzer bir argoyu daha batıda kalan Muğla'da tespit eder. Bir kalaycı ve bir marangozdan sözü edilen şehirde kalaycı argosundan altı cümle derler ve bu cümlelerin doğruluğunu yerli esnafın yardımıyla kontrol etmeye çalışır. Hemen hemen aynı zamanlarda Eroğlu Muğla tarihine dair kitabında, adı geçen şehirde konuşulan kalaycı argosu hakkında kısa bilgiler verir (1939, 166-168). Topalm 13 cümleden oluşan Eroğlu'nun malzemesini Caferoğlu ne var ki kontrol edemez, her hangi bir yorumda bulunmadan olduğu gibi kitabına dahil eder. Bu iki şehrin kalaycı argosu arasında bazı farklar bulunduğu için Caferoğlu bunları kitabına ayrı bölümler olarak alır. Bu metinler üzerindeki çalışmaları sonucunda Caferoğlu kalaycı argosu ile ilgili olarak şu sonuçlara ulaşır:

I. Kalaycıların gizleme metotlarından birisi çevrede genel olarak kullanılan bazı kelimelerin anlamlarını, başka birisinin kolayca anlayamayacağı kadar değiştirmekten ibarettir. Mesela daha Eski Türkçeden beri kullanılmakta olan *düne-* "tüne-" kalaycı argosunda 'bir yerde geceleme, birine misafir olmak' anlamında kullanılır. *Çapan* "koşan, giden" anlamına gelen kelime ise "gelin veya kadın" anlamına gelir.

II. Kalaycılar yeni kelimeler yaratmak için argo teşkilinin sıkça tercih edilen bir yolu olan kelimeleri mecazi anlamlarıyla kullanma yoluna da başvururlar. Böylece *çene* 'çene' kelimesi yuvarlak olduğu için "ceviz" anlamında kullanılır. Aynı şekilde *sacayak*, 'sacayak' üç ayaklı olduğu için "üç", *kulak* ise iki anlamındadır.

III. Yeni kelimeler belli bir bölgeye has ürünleri veya alet isimlerinin başka bir anlamda kullanılması yoluyla da oluşturulabilir. *Aydın iş-i* kelimesi bölge inciriyle meşhur olduğu için "incir" anlamında kullanılmaktadır.

IV. Zaman zaman bir kelime farklı anlamlarda da kullanılabilir. Buna göre *kös* kelimesi Muğla' "çirkin, kötü" anlamına gelebildiği gibi "eski, kin" anlamlarına da gelebilir veya *pir* "zengin, itibarlı kişi, memur; müşteri" gibi çeşitli anlamlarda kullanılabilir.

V. Bir kelimedenden sonra *iş-i* getirilmek suretiyle çok sayıda yeni kelime türetilmektedir: *çıbıg-iş-i* "üzüm" vb.

Görüldüğü kadarıyla bu meslek argosu Türkçenin imkanlarını kullanmak suretiyle özellikle yerli ağızlardan gelişmiştir. Çünkü bunlardaki kelimelerin bir kısmı başka Anadolu ağızlarında da benzer anlamlarla da kullanılmaktadır ki hal böyle olunca bu kelimeler sadece bu argoya has bir şey olarak görülemezler (Caferoğlu 1943, XIV-XIX).

Daha sonraki çalışmalarında Caferoğlu Muğla Yatağan'a bağlı Bellibol, Genize, Genek Kavaklıdere'de konuşulan kalaycı dilinden 27 yeni, kısmen uzun cümle kaydeder, bunları daha öncekilerle birlikte yeniden yayımlar (1954). Şimdiki bilgilerimize göre Kalaycı dili Anadolu'nun başka bölgelerinde yaygın değildir. Yukarıda adı geçenlerden başka Caferoğlu Konya'dan da münferit kelimeler tespit edilmiş ve bunları yayınlamıştır (1954; krş. Gordlevskiy 1927).

Geygel Yörüklerinin Gizli Dili

Bir gizli dil örneğinin izlerini Caferoğlu Burdur'da *Buhurcu* olarak tanınan ve o zaman Çivril'e bağlı Yapalı köyünün (Afyon) yukarısında yaşayan *Geygel* yörükleri arasında

tespit etmiştir (1943, XIX, 1966 vd.). Yörük olmaları dışında bu grup hakkında fazla bilgi yoktur. Geyel yörükleri arasında uzun zaman yaşamış olan kaynak kişilerinden birisi bunların gizli bir dil konuştuklarını Caferoğlu'na söylemiştir. Caferoğlu bu şahsın hatırlayabildiği malzemeyi derlemiştir.

Geygel yörüklerinin dilinden toplanmış malzeme, bu dilin ses yapısının Türkçeninkine uyduğunu göstermektedir. Morfolojisinin de önemli bölümü Türkçeden alınmadır. Buna karşılık kelime hazinesinde Türkçeyle ortak olan hemen hemen hiçbir şey yoktur. Bu dil isimler açısından zengin, fiiller açısından fakirdir. Fiillerin tam olarak anlamları metin içerisinde belli olmaktadır. Söz dizimi ise tamamiyle Türkçedir. Geygel Yörükleri günlük dil olarak Türkçe konuşurlar; gizli dilleri belli durumlarda kullanılmak üzere vardır. Caferoğlu'nun vermiş olduğu malzeme G. Lewis tarafından ayrı bir çalışmada değerlendirilmiştir. Lewis ayrıntılı incelemesinde, ulaşabildiği kadarıyla çingene dilinden kelimelerle yaptığı karşılaştırma Geyelli yörüklerinden derlenmiş kelimelerin büyük bölümün gerçekte Çingene diline ait olduğunu gösterdiği sonucuna varmıştır ("Comparison with such vocabularies of the Gypsy language as were available showed clearly that the greater part of the Geygelli word-list was in fact Gypsy" 1951, 214).

Aynı şekilde Caferoğlu Afyon'da oturan bir göçebe *Saçıgaralı* yörüklerinin de bir gizli dilleri olduğunu iştmiş ancak bunlardan malzeme derleyememiştir (1943, XX).

Kuzeydoğu Anadolu Göçebelerinin Gizli Dili

Ahmet Caferoğlu'nun çalışmalarından etkilenmiş olan Turgut Acar Artvin, Kars ve Erzurum illerinde yaptığı alan araştırmaları sırasında, 100-150 aileden oluştuğu tahmin edilen bazı göçebelerle karşılaşır. Çadırlarda yaşayan ve çeşitli zanaatlarla uğraşan bu göçebeler ağaçtan yaptıkları ev eşyalarını satarak veya yiyeceklerle değiştirerek geçimlerini sağlarlar. Acar bu grubun kendi aralarında anlayamadığı bir dil kullandıklarını fark eder. Bunun ne olduğunu sorunca da göçebeler böyle bir dilin varlığını reddederler. Ama buna rağmen araştırmacı 1966 yılında bu grupların gizli dillerinden malzeme derlemeyi başarır.

Acarın tahminine göre bu göçebeler, arazi, orman gibi devlete veya şahıslara ait mülklerin izinli veya izinsiz kullanılmasını kolaylaştırmak ve meslek sınırlarını saklamak için böyle bir dil geliştirmişlerdir. Turgut Acar çalışmasında bu dilden yüzlerce kelime ve cümle derlediğini de belirtir. Ancak şimdiye kadar bu malzeme, dil açısından değerlendirilmemiştir. Yazar bilinen özel dillerle kendi malzemesini karşılaştırmak yerine bu dilin bazı özelliklerinden kısaca bahsetmekle yetinir ve çalışmasının sonunda örnek olarak 30 cümle verir. Ona göre bu dil yaşayan veya artık kullanılmayan bir dilin devam değildir. Türkçe kelimeler belli ses değişikliklerine uğratarak kullanılır. Morfoloji ve söz dizimi Türkçeyle aynıdır. Ancak bizim düşüncemize göre bu kadar çok malzeme - eğer gerçekten varsa - bir özel dilin sınırını aşmakta adeta bağımsız bir dili çağrıştırmaktadır. Bu yüzden başka tespit edilen malzemenin başka bir dilin kalıntısı olabileceği ihtimali bir tarafa bırakılmamalıdır. Ayrıca sonradan Türkçeyi ana dili olarak kabul etmiş bir grubun daha önce kullandıkları dilin kelime hazinesine has unsurları alt katman etkisi olarak yeni dillerinde sürdürüyor olması pekala mümkündür.

Eskişehir ve Düzce Abdalları ve Elekçilerinin Dilleri

Caferoğlu 1950 yılında yaptığı bir araştırma gezisi sırasında Bolu'da özel bir dil konuşan farklı adlarla anılan ve göçebe bir hayat yaşayan *Abdallar* (krş. Tietze 1991) ve elekçilere rastlarlar. Kırkpınar adlı Abdal köyünden Caferoğlu 71 kelime derler ve daha sonra bunları yayımlar (1953, 211-213). Araştırmacı yaptığı karşılaştırmaların, bu Abdalların konuştuğu dil ile Orta Asya'da konuşulan *Abdoltili*'nin (bkz. Troickaya 1948) açık bir dil yakınlığı olduğunu gösterdiğini yazar (1951, X1X). Yapmakta olduğu esaslı karşılaştırma çalışmalarının birbirinden bu kadar uzak mesafede yaşayan Abdalların dillerindeki ortak izlere işaret ettiğini, hatta bu dillerin ortak bir sisteme dayandığını da göstereceğini ümit eder. Ancak bu incelemelerin sonuçları hiçbir zaman yayımlanmadığı için durumun gerçekten nasıl olduğunu gösterebileceğini, Türkolojinin bu önemli ismini iddialarının ne derece tutarlılığı olduğunu ancak ilerde yapılan çalışmalar gösterecektir.

Düzce'deki yerleşik Abdallar ten renklerinin koyu olmasıyla bölgenin geri kalan halkından görünüş olarak da ayrılmaktadır. Sayıları tahminen 300 civarında olan bu grup daha önceleri hırsızlıkla uğraşırken, Caferoğlu'nun derlemelerini yaptığı sırada ev eşyası ticareti ve tütüncülük yapmaktaydılar. Caferoğlu bu bağlamda bu grubun adlarının da ilgi çekici olduğuna işaret eder. Köyden iki kaynak kişiden biri köyün kökeninin Mısır'dan geldiğini söylerken diğeri, yerlilerin bu grubu Bolu Çingeneleri olarak adlandırdıkların belirtir ki bu bilgiler Caferoğlu'na ilgi çekici görünür.

Aynı araştırma gezisi sırasında Caferoğlu Alaçam'da (Bolu) aşağı yukarı 20 evden oluşan elekçilerden de 71 kelime derlemiş ve daha sonra bunları yayımlamıştır. Onun verdiği bilgilere göre yerliler bunları da çingene olarak adlandırmaktadır (1953, 214-216).

Yozgat Abdalları

Abdallarla ilgilenen bir başka Türkolog da A. Tietze olmuştur. Türkolojinin değişik sahalarında verdiği önemli eserlerinden tanıdığımız Tietze 1982 yılında Anadolu Abdallarının argosuna ait yüzden fazla kelime derlemiştir. Sözlüksel malzemesinin büyük bölümünü tesadüfi bir tanışmaya borçludur. Yozgat'a bağlı Kırıksoku köyünden Abdalların bir kolu olan Teberlere mensup o zaman 30 yaşında olan bir kişi araştırmacıya Teberlerin dilinden derlemiş kelimeleri içine alan bir liste verir. Bu grubun diliyle ilgili çalışmalarda malzemenin azlığı sebebiyle Tietze bu malzemeyi yayımlamayı uygun görür. Malzemenin değerlendirilmesi sırasında, kelime eğer daha önceki yapılan çalışmalarda ve ağız sözlüklerinde geçmiş ise buna işaret edilmiştir.

Abdalların Diline Ait İki Kelime

Caferoğlu kısa bir makalede (1953) Abdallarının dilinden derlenmiş iki kelime yardımıyla Anadolu Abdallarıyla diğer bölgelerde yaşayan Abdallar arasında bir bağ kurmaya çalışır. Caferoğlu Abdalların etnik olarak nere dahil oldukları konusu üzerinde de durur. Kökenlerinin tartışmalı olduğu meselesine işaret ettikten sonra bunların Çingenelerle de Elekçilerle de bir bağı olmadığına işaret eder. Ona göre Abdallarla diğerlerinin karıştırılmasının sebebi iş ve ticaret hayatlarındaki benzerliklerdir. Dil açısından her grup kendi kimliğini korumaktadır. Çingeneler ve Elekçilerin kendilerine has bir dili vardır. Abdallar ise yerleşim bölgesine göre değişen bir gizli dil konuşurlar. Çevredeki diğer halk grupları bu üç grubun da dilini anlamadığı için ve meslekleri, görünüşleri, ten renkleri

boyları açısından da bir aileye mensupmuş gibi göründüklerinden etnik kökenden geldikleri varsayılır. Gerçekte ise Abdalların dili ile diğerleri arasında herhangi bir ortak yön yoktur, benzer olan yönler ödünclemelerden ibarettir.

Bu girişten sonra Caferoğlu *yeken* ‘para’ ve *pani* ‘su’ kelimelerini ele alır. Eskişehir’de derlenmiş olan ilk kelime Kuzey Suriye Abdallarının dilinde de görüldüğünü belirtir. Başka varyantlarla aynı zamanda İran’daki dervişlerin, Orta Asya’da rakkasların ve çalgıcıların dilinde Arapçada olduğu gibi kullanıldığına işaret eder. İkinci kelime ise Düzce (Bolu) Abdallarının dilinden tespit edilmiştir. Araştırmacı aynı kelimenin Filistin’deki Navarların ve Mısır, Suriye, İran Çingenelerinin diliyle Orta Asya esnaf argosunda da değişik varyantlarla ama benzer anlamda kullanılmakta olduğunu yazar.

Erkilet Çerçilerinin Gizli Dili: Dilce

Erkilet Çerçilerinin dili hakkındaki bilgilerimizi de Caferoğlu’na borçluyuz. Erkilet yerlilerince *dilce* olarak adlandırılan bu yerel özel dil Caferoğlu’a göre bir argodan başka bir şey değildir (1952, 331).

Caferoğlu için aynı zamanda malzemeyi de derlemiş olan bir kaynak kişinin verdiği bilgiler göre, Erkilet yerlileri önceden kaçakçılık yapmaktaydılar. Caferoğlu’nun tahminine göre güvenlik güçlerinin baskınlarında kendi aralarında anlaşmayı hızlı sağlayabilmek için böyle bir dil geliştirmişlerdir. Kaçakçılıktan vazgeçmelerinden sonra ise Erkilet çerçileri, bir malın kalitesi ve fiyatına dair spekülasyonlar konusunda müşterinin veya yabancı birinin anlayamayacağı şekilde anlaşabilmek için bu dili kullanmaya devam etmişlerdir.

Erkilet çerçileri Yozgat, Kırşehir, Çorum, Sivas çevre illerde mallarını satmak amacıyla dolaşmaktadırlar. Buna paralel olarak kullandıkları dilin kelime hazinesi de genişlemiştir. Ancak mesleklerinin itibardan düşmesi sonucu dilleri gerilemiştir. Caferoğlu derlemeleri sırasında bu dilden ancak çok azının kaldığına işaret eder.

Caferoğlu aynı yazıda Kalaycı ve Erkilet çerçilerinin dili arasında içeriksel ve biçimsel açıdan önemli bir fark olmadığına, hatta kelime hazinesinde ortak yönlere de rastlandığına, ikisi arasındaki yegane doğal fark yerel dillerden aldıkları kelimelerden ibarettir.

Tahtacıların ve Çepnilerin Gizli Dilleri

Anadolu’daki gizli dillerle ilgili olarak son yayınında Caferoğlu özel dillerle ilgili çalışmalarının sonuçlarını ortaya koyar, o zamana kadar topladığı malzemeyi bir araya getirir. Kalaycı dilinden derlenmiş yeni malzeme yanında Tahtacı ve Çepnilerin gizli dillerinden de örnekler verir. Bunların her ikisi de tarihi açıdan Türk kökenli topluluklardır. Anadolu da yer adı olarak da yaygın olan Çepni kelimesi 24 oğuz boyundan birinin adıdır (Sümer 1980, 327 vd.).

Tahtacı ve Çepnilerin dili Anadolu’da tamamiyle karanlıkta kalan özel diller arasında yer alır. Caferoğlu da bütün çabasına rağmen Aydın Tahtacılarının dilinden sadece dört kısa cümle derleyebilmiştir. Çepnilerin dilinden ise Turgutlu ve Soma’da dört cümle ile toplam 58 kelimedenden oluşan bir malzeme derleyebilmiştir. Melzeme güvenilir sonuçlara varmak için çok kısa olmakla birlikte Caferoğlu Çepnilerin dilinin Abdallarinkinden

faydalandığı görüşündedir. Verdiği kelime listesinde bu iki grubun ortak olan kelimelerine de işaret eder. Tahtacıların dilinden derlediği örnekler Türkçeye benzer hiçbir iz taşımazken Çepni dili gerek kelime hazinesinde Türkçe unsurlar yanında Türkçe kökenli dilbilgisi özelliklerine de sahiptir.

Kıbrıs'ta Gurbetlerin Dili

Son olarak Kıbrıs'ta konuşulmakta olan ve Selçuk Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Rıdvan Öztürk'le üzerinde çalışmakta olduğumuz bir özel dilden de bahsedebiliriz. Dügünlerde çalgıcılık da yaparak geçimlerini sağlayan ve Gurbetler, Kurşuniler gibi isimlerle tanınan küçük bir grup şimdiye kadarki tespitlerimize göre sadece kelime hazinesinde farklılıklar olan bir özel dil kullanmaktadır. Bu özel dilde bir cümledeki kelimelerin tamamı veya bir kısmı kısmı Türkçeden alınmak olabilmektedir. *Dırva çelledi. Bırahladım gendini.* (=yalan söyledi, onu bıraktım). Örneğimizde de görüldüğü gibi ilk cümlenin her iki kelimesi de dışardan birisi için anlaşılır değildir. Ancak isimden fiil yapım eki *-le* ile görülen geçmiş zaman üçüncü tekil şahıs eki *-di* ise Türkçedir. İkinci cümlede ise kelimelerin her ikisi de Türkçe kökenli olmakla birlikte, *bırak-* kelimesinin sonuna bir *-la* eklenmek suretiyle kelime dışardan birisi için anlaşılmaz hale sokulmaya çalışılmaktadır. Örneklerimizde de görüldüğü gibi eklerin hepsi Türkçe eklerde olduğu gibi ünlü uyumlarına uygun olarak kullanılmaktadır: *bırakla-* 'bırak-', *gedeleyelim* 'gidelim'. Kıbrıs'ta genel olarak özel dil kullanan başka gruplar da vardı. Sürmekte olan çalışmalarımızın burada ilgi çekici sonuçlar ortaya çıkaracağını ummaktayız.

Sonuç

Şimdiye kadar ele alınan Anadolu'da veya Kıbrıs'ta konuşulan özel dillerin hepsinin ortak yönü göçebe bir hayat tarzı yaşayan insanlar tarafından, üçüncü kişilerden bir şeyleri gizlemek amacıyla konuşuluyor olmalarıdır. Ayrıca böyle dilleri konuşanların bir kısmı günümüzde artık icra edilmeyen, köyden köye, şehirden şehre, bölgeden bölgeye gezilerek yapılan mesleklere mensupturlar. Ayrıca bu diller konuşanlar dış görünüş olarak da çevredeki halktan ayrılmakta ve böylece önyargılara da maruz kalmaktadırlar.

Türkiye'de özel diller araştırmalarını zayıf bir noktasını malzemenin sıkça dolaylı olarak elde edilmesi oluşturur. Başta da söylendiği gibi bugün bu özel dillerin hangilerinin ne derece konuşulduğu hususunda hiçbir bilgimiz yoktur. Mevcut malzemenin mesela Lewis'in yaptığı gibi ayrıntılı olarak incelenmesi çok ilgi çekici bağlantılar ortaya çıkarabilir.

Anadolu'da acaba hala özel dil var mıdır, şeklindeki kaçınılmaz soruya her bölge için kesin olarak evet diyebilecek durumda değiliz. Ancak yukarıda verdiğimiz Kıbrıs örneği yanında, Karadeniz bölgesinde kullanılan ıslık dili olduğu da genel genel bilgi haline gelmiştir. Aynı şekilde mesela Adana'da Abdalların kendine has bir dilleri olduğu, hatta bunların kendi aralarında da farklar bulunduğu söylenir. Tietze ve Acar'ın çalışmaları da dil yitimini açısından bakınca yeni tarihli sayılır. Sadece ihtiyaçlar yüzünden belli grupların yeni özel diller yaratabilecekleri, hatta bu satırları okuyan birisinin kendi çocukluğunda ailesinin anlamaması için bazı kelimelerde kimi değişiklikler yağmış olabileceği gerçeği de göz

önüne getirilirse alan araştırmalarıyla bilinen özel dillere ait yeni malzeme derlenebileceği gibi daha önce keşfedilmemiş özel dillerinden ortaya çıkartılabileceğini bekleyebiliriz.

Kaynakça

- Aktunç, Hulki 1990. *Büyük Argo Sözlüğü*. İstanbul: Alfa
- Acar, Turgut 1997. "Gizli bir meslek dili üzerine." *XI. Milli Türkoloji Kongresi 15-19 Eylül 1997. İstanbul 1997*.
- Bakker, Peter 1997: "Review of Otto Ladstätter & Andreas Tietze (1994)." *Turkic Languages, VOLUME 1, Number 1*, s. 144-147.
- Bayrı Halit 1934. *İstanbul Argosu ve Halk Tabirleri*. İstanbul.
- Caferoğlu, Ahmet 1943. *Anadolu ağızlarından toplamalar. Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde İlbaylıkları, kalaycı argosu ve Geygeli yöruklerinin gizli dili*. Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet 1952. "Erkilet çerçilerinin argosu Dilce." *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 4*, 334-344.
- Caferoğlu, Ahmet 1953. "Anadolu abdallarının gizli dillerinden bir iki örnek." *Faust Köprülü Armağanı*, 77-79.
- Caferoğlu, Ahmet 1954. "Pallacı, Tahtacı ve Çepni dillerine dair." *Türkiyat Mecmuası 11*, 41-57.
- Develü, Ferit 1937. *Fransızca-Türkçe Halk Tabirleri Sözlüğü*. Ankara.
- Develü, Ferit 1941. *Türk Argosu*. TDK. Ankara.
- Eroğlu, Zekâi (1939). *Muğla Tarihi*, İzmir.
- Gordlevskiy, V. A. 1927. "Djardjary v Konii." *Doklady Akademii Nauk SSSR*, no. 5. S. 108-113.
- Ladstätter, Otto & Tietze, Andreas 1994. *Die Abdal (Äynu) in Xinjiang*. Wien. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. 1994.
- Lewis, G. L. 1950-1951. "The secret language of the Geygelli Yörük." *Zeki Velidi Togan'a Aramağan*, 214-226.
- Steinherr, Franz 1931. "Zur Stanbuler Volks- und Gaunersprache." *Islamica V. 2*. S. 178-197.
- Sümer, Faruk 1980. *Oğuzlar. (Türkmenler)*. 3. erweiterte Auflage. İstanbul.
- Tietze, Andreas 1982. "Zum Argot der anatolischen Abdal (Gruppe Teber)." *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae 36*, 521-532.
- Tietze, Andreas 1991. "Die Abdal -Reste eines verschwundenen Volkes?" *Ural-altaische Jahrbücher*, N. F. 10, 71-84.
- Troickaya, A. L. 1948. "Abdilti-argo cexa artistov i muzykantov Srednej Azii." *Sovetskoe Vostokovedenie*. V. Moskva-Leningrad. 251-274.